

lletres

el català occidental i el català oriental
un gran tema per a una controvèrsia
per Joan Bastardas

LA FORMACIÓ DE LA LLENGUA CATALANA. Assaig d'interpretació històrica, per Antoni M. Badia i Margarit. «Biblioteca Serra d'Or», 32, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1981.

El nou llibre del professor Badia, *La formació de la llengua catalana*, és escrit amb ciència i també amb passió. Això fa que l'obra sigui extraordinàriament apassionant. Es pot ben dir que ja abans de sortir gaudia d'una certa fama; el mateix autor n'havia avançat alguns aspectes i d'altres havien transcendit a través de converses i de les lliçons donades a les aules. Altrament, un llibre de Badia, l'home que ha dedicat bona part de la seva gran activitat als estudis sobre la llengua catalana i, cosa potser no menys important, a promoure aquests estudis, mestre de mestres, sempre serà objecte d'una viva expectació.

El llibre es proposa «d'indagar la raó per la qual la llengua catalana apar dividida en dues grans modalitats anomenades oriental i occidental» (pàg. 194).

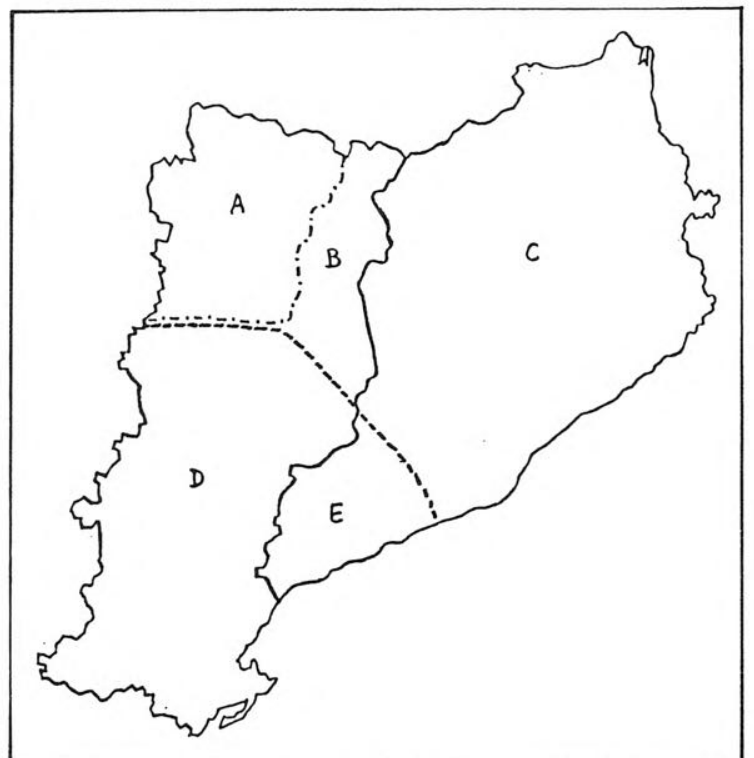
Miraré ara de donar un resum de la teoria que Badia hi sosté, resum que vol ésser fidel i interpretatiu alhora; serà, doncs, fins a cert punt, independent de les paraules de l'autor, especialment amb la finalitat de fer-ne planera l'exposició.

Badia parteix de la teoria del substrat: en darrer terme, la divisió del català occidental i català oriental seria deguda a l'acció del substrat pre-romà. Tanmateix la diferenciació no s'hauria produït perquè en una àrea el substrat lingüístic fos diferent del de l'altra àrea —cosa que els estudis més recents d'arqueologia sem-

blen desmentir—, sinó perquè unes molt concretes circumstàncies històrico-lingüístiques determinaren que el substrat fos molt més operatiu a la zona occidental que a l'oriental. Així, si la Cerdanya pertany al català oriental i l'Alt Urgell al català occidental no és perquè haguessin tingut substrats lingüístics diferents, sinó perquè «la romanització fou més absorbent i més establerta a la Cerdanya que no pas a l'Alt Urgell» (pàg. 103). A l'àrea oriental de la Catalunya Vella el substrat fou talment abassegat per la força de la

romanització que esdevé inoperatiu: és una zona de «substrat emmudit». Explica així la diferenciació entre català oriental i occidental a la Catalunya Vella, quan passem a la Catalunya Nova, «un obstacle ingent sembla sorgir», car les terres de l'Ebre i les planes d'Urgell i del Segrià, que l'arqueologia demostra que havien estat molt profundament romanitzades, pertanyen a la modalitat occidental. Això té, sempre segons Badia, una explicació: la llarga i intensa ocupació àrab provoca la «desromanització» d'aquests

A = terres no romanitzades. — B = zona de romanització mediatitzada (substrat operatiu). — C = zona de romanització plenament assolida (substrat emmudit). — D = zona d'arabització penetrant que desromanitza (substrat reviscolat). — E = zona d'arabització superficial que no altera una romanització plenament assolida (substrat emmudit).
A, B, D = català occidental. — C, E = català oriental. — A, B, C = Catalunya Vella. D, E = Catalunya Nova.

territoris, desromanització que comporta un «reviscolament» del substrat: el vell substrat esmorteït adquireix una nova vigoria i recobra eficàcia. No és aquest el cas de la zona oriental de la Catalunya Nova, la zona de Tarragona, on l'empremta de l'arabisme fou molt menys intensa; l'arabisme, molt superficial, no aconseguí de desromanitzar aquesta zona ni fer que el substrat hi esdevingués operatiu: per això aquesta part de la Catalunya Nova pertany a la modalitat oriental.

Un resum tan esquemàtic com el que he donat de la teoria de Badia corre el risc d'ésser mal interpretat, perquè hi manquen una sèrie de puntualitzacions i de matisos que la perfilen.

De bell antuvi i abans d'avançar en el comentari present jo voldria dir dues coses. La primera és que el llibre de Badia, que és molt més que la defensa d'una teoria, ha estat elaborat amb una cura extraordinària; l'argumentació hi és abundant (potser una mica reiterativa) i res no s'hi deixa enlaire; és també un llibre erudit, en el qual es posen en joc un gran nombre de dades, i, en molts aspectes, un llibre brillant. En segon lloc em cal dir que no m'ha convençut, en el sentit que, si puc adherir-me a moltes de les coses que l'autor hi diu, de cap manera no podria adherir-me a la teoria general que hi defensa. Però els llibres d'aquesta natura no han d'ésser jutjats pel seu poder persuasiu, sinó més aviat per les perspectives que obren i les inquietuds que desperten.

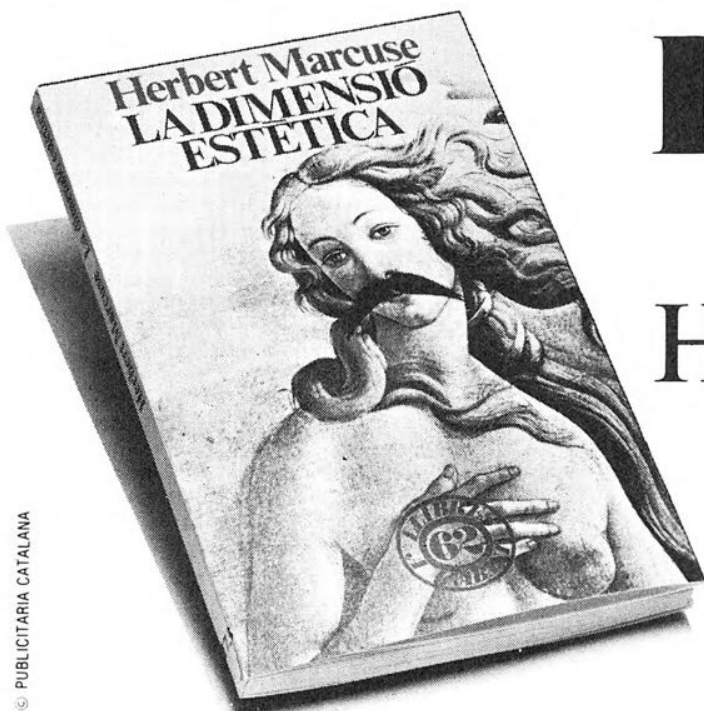
Val a dir que Badia presenta el seu estudi com un assaig, com un intent o provatura d'explicació. És significatiu, per exemple, que, quan parla del paper inèdit que atribueix a l'arabisme, digui que ho fa «no sense certa inseguretat» (pàg. 9). Diria que ell mateix veu les grans dificultats que es presenten perquè la seva teoria tingui una acceptació general.

Potser serà útil (no aspiro a res més) que expliqui jo ací, d'una manera necessàriament breu, el meu desacord o més aviat el meu escepticisme respecte a alguns punts de la teoria de Badia. El segle VIII sembla una època ja massa tardana perquè es pugui pensar que era encara possible un procés de desromanització lingüística en benefici del substrat precisament en zones que havien estat profundament llatinitzades. Altrament el mot «desromanització» (i l'èmfasi que hi posa) sembla massa fort quan es tracta d'explicar trets diferencials entre el català oriental i el català occidental que l'autor reconeix de «minsca transcendència». Un altre punt em sembla igualment conflictiu. Segons la teoria de Badia, el substrat hauria actuat solament en l'àrea occidental i ho hauria fet precisament en un sentit conservador (per exemple, en el tractament de la vocal *E* tancada del llatí vulgar que, en síl·laba tònica, es manté tancada en el català occidental). Badia no és certament el primer a atribuir al substrat una acció conservadora. Ara, quan la persistència d'un tret lingüístic en determinada zona no està en contradicció manifesta amb allò que sabem de la dinàmica del llatí vulgar de les zones que l'envolten, aquesta acció conservadora del substrat serà sempre molt difícil de provar. Però si les coses són així i el substrat ha actuat solament en sentit conservador, es produeix certament una gran paradoxa que Badia de cap manera no defuig: «el català oriental —diu—, més directament lligat al llatí de la romanització, és impellit a transformar-se perquè té el camp més lliure d'interferències», i encara: «l'imperatiu a transformar-se pot dur-lo a presentar avui una fesomia que correspongui menys a la del llatí». Aquesta paradoxa —que certament conté una idea altament suggestiva, però devastadora en el camp de la lingüística histò-

rica— en comporta una altra; en efecte, si acceptem el plantejament de Badia tan fonamentat en la teoria del substrat, d'ara endavant no podem atribuir cap tret fònic propi del català oriental, o compartit pel català oriental i l'occidental, a l'acció del substrat. Jo, tan poc partidari de les explicacions basades en la teoria del substrat, no gosaria anar tan lluny. Però potser em prenc les coses massa al peu de la lletra. Una darrera observació: la teoria de Badia suposa, encara que no ho digui d'una manera explícita, una llatinitat molt uniforme a les comarques més romanitzades, però ¿podem estar segurs que la dinàmica evolutiva de la llengua parlada a Tortosa immediatament abans de l'ocupació sarraïna era idèntica a la de la llengua parlada a Elna? Jo voldria expressar aquí el meu escepticisme especialment sobre aquesta suposada identitat, que, com dic, és bàsica en la teoria de Badia, perquè, en cas contrari, minses diferències en la catalanitat podrien ésser explicades sense dificultats per minses diferències en la llatinitat.

Voldria encara dir que és una mica sorprenent que no hi hagi en tot el llibre ni la més petita al·lusió a la teoria que intenta de presentar la zona del català occidental com una àrea lateral que ofereix certa resistència als centres innovadors del litoral (els antics comtats de Rosselló, Empúries, Girona i Barcelona).

És difícil ara i ací que es produeixi una polèmica de certa categoria sobre el tema, però sí espero que la teoria que Badia defensa sigui fecunda, i fecunda no vol dir que tingui una acceptació general —cosa que difícilment obtenen els grans muntatges teòrics—, sinó més aviat que a partir d'ella, i tenint en compte les dades i les consideracions en què se sosté, provoqui més reflexions sobre el tema. No és un llibre que pugui caure en el buit. — JOAN BASTARDAS.

La Dimensió Estètica

Herbert Marcuse

Libres a l'Abast 173, 112 pàgs.

El testament estètic de Herbert Marcuse (1898-1980) un dels pensadors de més forta personalitat del nostre temps, autor d'obres tan conegudes com *Eros i civilització*, *L'Home unidimensional* i *La fi de la utopia*. L'obra que avui presentem és l'última que publicà en vida.

